

## РОЗДІЛ 8 КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.233

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-7/77>

### БЕЗМЕЖНА НЕОБХІДНА ОБОРОНА (ЧАСТИНА 5 СТАТТІ 36 КК УКРАЇНИ): АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

### UNLIMITED NECESSARY DEFENSE (PART 5 OF ARTICLE 36 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE): ACTUAL PROBLEMS OF IMPROVEMENT

Андрусак Г.М., к.ю.н., доцент,  
доцент кафедри кримінального права і процесу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Статтю присвячено проблемі тлумачення з метою вдосконалення частини 5 статті 36 Кримінального кодексу України, яка визначає три підстави безмежної необхідної оборони, в яких особа не підлягає кримінальній відповідальності за спричинення шкоди іншій особі незалежно від тяжкості наслідків, що настали. Проаналізовано також відповідні положення про безмежний правомірний захист у проєкті Кримінального кодексу України. Зроблено висновок, що всі види безмежної необхідної оборони полягають у насильницькому протиправному способі вчинення протиправних дій особою, яка посягає. Запропоновано під озброєністю особи, яка нападає, розуміти наявність у неї зброї будь-якого виду. З огляду на можливість обмежувального тлумачення поняття «група осіб», від нападу якої можлива безмежна необхідна оборона, у контексті виключно форми співучасті у вчиненні кримінального правопорушення, запропоновано змінити відповідну підставу безмежної необхідної оборони, вказавши на напад кількох осіб. Підтримано підхід, відповідно до якого вторгнення передбачає виключно насильницький спосіб входження в житло, а тому з частини 5 статті 36 Кримінального кодексу України запропоновано виключити вказівку на насильницьке вторгнення. Також запропоновано замінити «інше приміщення» на інше володіння з огляду на конституційні положення права особи на недоторканість житла або іншого володіння особи, положення інших нормативно-правових актів. Запропоновано передбачити можливість застосування частини 5 статті 36 Кримінального кодексу України до випадків відвернення вторгнення в житло або інше володіння особи в нічний час або з пошкодженням перешкод доступу до них. Пропонується закріпити нову підставу безмежної необхідної оборони, яка полягає в можливості спричинення будь-якої шкоди незалежно від її тяжкості, у разі захисту на від посягання на статеву свободу та статеву недоторканість особи, поєднаного із застосуванням насильства.

**Ключові слова:** необхідна оборона, насильство, кримінальне правопорушення, напад, озброєність, житло або інше володіння особи, вторгнення, статева свобода та статева недоторканість особи, спричинення шкоди, захист, кримінальна відповідальність.

The article is devoted to the problem of interpretation with a view to improving part 5 of Article 36 of the Criminal Code of Ukraine, which defines three grounds for unlimited necessary defense, in which a person is not subject to criminal liability for causing harm to another person regardless of the severity of the consequences. The author also analyzes the relevant provisions on unlimited legitimate defense in the draft Criminal Code of Ukraine. It is concluded that all types of unlimited necessary defense consist of a violent unlawful method of committing unlawful acts by the encroacher. The author suggests that the armedness of an attacker should be understood as the presence of any type of weapon. Given the possibility of a restrictive interpretation of the concept of «group of persons» against whose attack unlimited necessary defense is possible, in the context of only a form of complicity in the commission of a criminal offense, the author suggests changing the relevant ground for unlimited necessary defense by indicating an attack by several persons. The author supports the approach that intrusion implies only a violent way of entering a home, and therefore, it is proposed to exclude the reference to violent intrusion from part 5 of Article 36 of the Criminal Code of Ukraine. It is also proposed to replace «other premises» with «other possession» in view of the constitutional provisions of the right of a person to inviolability of his/her home or other possession, as well as provisions of other legal acts. It is proposed to provide for the possibility of applying part 5 of Article 36 of the Criminal Code of Ukraine to cases of preventing an intrusion into a person's home or other possession at night or with damage to the access barriers. It is proposed to establish a new ground of unlimited necessary defense, which consists in the possibility of causing any harm, regardless of its severity, in the case of defense against an attack on sexual freedom and sexual inviolability of a person, combined with the use of violence.

**Key words:** necessary defense, violence, criminal offense, assault, armed force, home or other possession of a person, invasion, sexual freedom and sexual inviolability of a person, causing damage, defense, criminal liability.

Суб'єктивне право особи на спричинення шкоди правоохоронюваним інтересам впливає з конституційних прав захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань будь-якими не забороненими законом засобами (ст. 55 Конституції України), а також захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (ст. 27 Основного Закону). Таке право конкретизується у Кримінальному кодексі України (далі – КК) з урахуванням різноманітних зовнішніх чинників, що зумовлюють виникнення небезпеки правоохоронюваним інтересам, за якої особа вимушена спричинити їм шкоду, будь-то самозахист, захист Батьківщини, виконання професійних обов'язків тощо. Саме у такий спосіб захисту своїх прав особа намагається уникнути певного конфлікту або припинити чи врегулювати той конфлікт, що вже виник.

Як зазначено в ч. 2 ст. 36 КК, кожна особа має право на необхідну оборону незалежно від можливості уникнути суспільно небезпечного посягання або звернутися за допомогою до інших осіб чи органів влади. Схоже пропонується передбачити таке право кожного у проєкті цього Кодексу, а саме що кожна особа має право на правомірний захист шляхом спричинення шкоди особі, яка вчиняє протиправне посягання, незалежно від можливості уникнути протиправного посягання або звернутися за допомогою до інших осіб, органу державної влади чи органу місцевого самоврядування (ч. 1 ст. 2.9.2) [1].

Водночас право на необхідну оборону має певні межі, визначені законодавцем. Як передбачено в ч. 1 ст. 36 КК, шкода, заподіяна в стані необхідної оборони, повинна бути необхідна і достатня в даній обстановці для негай-

ного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони. Перевищенням меж необхідної оборони визнається умисне заподіяння тому, хто посягає, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці захисту. Перевищенням меж необхідної оборони тягне кримінальну відповідальність лише у випадках, спеціально передбачених у статтях 118 та 124 цього Кодексу.

Водночас КК, як і кримінальне законодавство багатьох держав, містить положення про безмежну необхідну оборону – ч. 5 ст. 36 КК – аналізу та проблемам вдосконалення якої буде присвячено вказану статтю.

**Метою наукової статті** є вироблення шляхів вдосконалення ч. 5 ст. 36 КК, в якій передбачено випадки безмежної необхідної оборони.

Насильство, що застосовується особою, яка вчиняє суспільно небезпечне посягання, може виключати кримінальну відповідальність особи, яка обороняється. Йдеться про випадки, коли особа, яка вчиняє суспільно небезпечне посягання, нападає та є озброєною; коли така особа нападає та входить при цьому в групу осіб або коли відбувається протиправне насильницьке вторгнення у житло чи інше приміщення. Законодавець у ч. 5 ст. 36 КК зазначає, що у такому разі особа, яка обороняється, може застосувати зброю або будь-які інші засоби чи предмети незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає. На думку Б. М. Орловського, у ч. 5 ст. 36 КК, йдеться про спеціальні випадки необхідної оборони, які передбачають можливість захисту будь-якими засобами від протиправних посягань, що становлять найвищу суспільну небезпеку [2, с. 57]. Водночас П. Л. Фріс відносить описане до ситуацій підвищеної небезпеки для особи, яка була піддана нападу», за яких можливе застосування крайніх заходів [3, с. 261].

Згідно зі ст. 2.9.2 проекту КК, яка містить описання такої обставини, що виключає протиправність діяння, як правомірний захист, передбачено, що особа, яка перевищила межі правомірного захисту, тобто з прямим умислом спричинила тому, хто здійснював протиправне посягання, смерть або тяжку шкоду здоров'ю, що явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці захисту, підлягає кримінальній відповідальності лише у випадках, передбачених статтями 4.1.5 і 4.2.6 цього Кодексу (ч. 5). Не є перевищенням меж правомірного захисту спричинення будь-якої шкоди особі, яка вчиняє протиправне посягання, у випадках, якщо особа: 1) здійснювала захист від протиправного посягання особи, яка застосувала зброю, небезпечний предмет (п. 22 ч. 2 ст. 1.4.1 цього Кодексу) чи інший предмет, який має властивості зброї або небезпечного предмета; 2) здійснювала захист від нападу двох чи більше осіб; 3) припиняла протиправне вторгнення у житло чи інше володіння; 4) здійснювала захист від звалтування [1].

Таким чином, у проекті КК пропонується певним чином видозмінений перелік підстав безмежної необхідної оборони порівняно з чинним КК.

Першою підставою безмежної необхідної оборони (ч. 5 ст. 36 КК) є *застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи*. На нашу думку, таке застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів охоплює виключно використання їх вражаючих властивостей, коли відбувається посягання на фізичну недоторканість особи у вигляді пострілів, ударів, проколювань тощо. Водночас демонстрація такої зброї чи предметів, виходячи з права особи на спричинення шкоди правоохоронюваним інтересам, у межах якого реалізується й право на необхідну оборону, не може оцінюватися чинником, що виключає кримінальну відповідальність особи, захист якої визнається правомірним ч. 5 ст. 36 КК.

Безмежна необхідна оборона в цьому випадку передбачає виключно захист від нападу озброєної особи. Напад у теорії кримінального права та в правозастосовній практиці пов'язується з насильством [3; 4]. Наприклад, на думку О. М. Храмцова, що «ознаками нападу є: це завжди активна дія; напад має завжди конкретну мету, спрямований на досягнення конкретного результату; напад має не спровокований з боку потерпілого характер; при нападі застосовується фізичне або психічне насильство, яке теж має іншу мету, ніж нанесення шкоди потерпілому (так зване інструментальне насильство)» [5; с. 154]. Таким чином, напад як іманентна властивість першої підстави безмежної необхідної оборони передбачає, з-поміж інших обов'язкових ознак цієї дії, застосування потерпілим насильства незалежно від виду.

Про насильницький спосіб поведінки потерпілого, який дає право особі, яка захищається, реалізувати своє право на спричинення шкоди особі, яка посягає, та не бути притягнутою до кримінальної відповідальності, вказує і така властивість особи, яка посягає, як озброєність. На думку В. А. Робака, озброєність має місце у тому випадку, коли особа використовує не лише вогнепальну зброю, а й газову або пневматичну зброю, яка призначена для стрільби гумовими кулями та за тактико-технічними характеристиками має початкову швидкість польоту кулі 100 і вище метрів за секунду або іншу газову або пневматичну зброю, перероблену для стрільби зазначеними кулями [7, с. 116]. А. А. Вознюк та В. В. Арешонков пропонують розуміти озброєність (як ознаку банди) як наявність у неї не лише зброї, а й інших предметів, спеціально пристосованих або заздалегідь заготовлених для фізичного чи психічного насильства під час нападу. Ці науковці стверджують, що зброя у цьому контексті повинна охоплювати не лише класичні види зброї, як-то вогнепальну, холодну, а й сучасні її види – променеву (лазерну, прискорювану, радіоприменеву), радіологічну, інфразвукову, генетичну, етнічну зброю, електродинамічне прискорення мас (електромагнітну пушку), а також засоби впливу на геофізичні процеси (погоду, клімат) тощо [8, с. 19–21]. Скільки б не наводилося дефініцій поняття озброєності, всі вони зводяться до того, що це поняття тлумачиться крізь призму використання вражаючих властивостей зброї або іншого предмета для застосування насильства до особи, яка буде здійснювати правомірний захист.

Другою підставою безмежної необхідної оборони (ч. 5 ст. 36 КК) є *застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу групи осіб*. У цьому випадку, як і в попередньому, законодавець використав формулювання «напад групи осіб», що означає насильницький спосіб поведінки кількох (щонайменше двох) осіб у формі спільного суспільно небезпечного посягання. Погоджуючись з авторами проекту КК, які замість вказівки на групу осіб зазначили, що не є перевищенням меж правомірного захисту спричинення будь-якої шкоди особі, яка вчиняє протиправне посягання, у випадках, якщо особа: здійснювала захист від нападу *двох чи більше осіб* (виділено нами – Г. А.) [1], відзначимо, що у такому разі виключається можливість обмежувального тлумачення відповідного положення КК, оскільки група осіб у розумінні цього Кодексу – це найпростіша форма співучасті, яка повинна відповідати всім необхідним ознакам співучасті. А співучасть, як відомо, визнається умисна спільна участь декількох суб'єктів у вчиненні умисного кримінального правопорушення. Тобто, як випливає з положень цитованого законодавчого фрагменту, група осіб стосується виключно суб'єктів кримінального правопорушення, тобто фізичних осудних осіб, які досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність. Таке тлумачення не узгоджується з ознаками складу необхідної оборони, оскільки правомірний захист можливіший стосовно особи, яка вчинила суспільно небезпечне

посягання, тобто може мати місце від протиправних дій неосудних та осіб, які не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність. Отже, попри те, що поняття «група осіб» має визначений нормативний зміст, все ж у контексті тлумачення ч. 5 ст. 36 КК доходимо висновку, що підставою безмежної необхідної оборони слід визнавати застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу декількох осіб, у тому числі й тих, які є неосудними та не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність за вчинене.

Третьою підставою безмежної необхідної оборони (ч. 5 ст. 36 КК) є *застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення*. Як зазначалося вище, у проекті КК вказана вище підстава сформульована по-іншому: припинення протиправного вторгнення у житло чи інше володіння. Як бачимо, розробники проекту вилучили термін «насильницьке» з термінологічного звороту «насильницьке вторгнення», який на сьогодні використовується у ч. 5 ст. 36 КК. Однак, чи змінює це ситуацію?

У тлумачному словнику української мови термін «вторгтися» в одному зі значень визначається як і його абсолютний синонім «вдиратися». Це Входити, вбігати, в'їжджати куди-небудь, пробиваючись силою через певну перепону, перешкоду [9]. Тобто, слову «вторгнення» вже іманентно притаманна така ознака, як насильство. Вторгнутися в житло, не застосовуючи насильство, неможливо. Насильство не притаманне іншій дії, яка також криміналізується у КК та позначається терміном «проникнення» (наприклад, ч. 3 ст. 185, ч. 3 ст. 186, ч. 3 ст. 187).

Як вдало зазначає І. І. Присяжнюк, «... вторгнення передбачає лише насильницьке потрапляння кудись». Цей науковець критикує інших дослідників, як визначають поняття «проникнення» через термін «вторгнення» та пропонує словом, яке адекватно описує зміст терміна «проникнення», визнавати слово «входження», синонімами до якого в українській мові виступають такі слова: входити [ввиходити], уходити [увиходити], проходити, пробиратися, прокрадатися, пройти [10, с. 108, 178–179]. Тому цей науковець абсолютно правильно пропонує вилучити з термінологічного звороту «насильницьке вторгнення», що використовується в ч. 5 ст. 36 КК, прикметника «насильницьке», яке, як було встановлено вище, вже притаманне терміну «вторгнення». З огляду на викладене, у проекті КК вилучення терміна «насильницьке» в цій частині не змінює нічого і відповідний випадок безмежної необхідної оборони тлумачитися так само, як і в чинному КК – лише насильницька дія щодо особи, яка перебуває в житлі чи знаходиться в іншому володінні є підставою для безмежної необхідної оборони.

На думку І. В. Козича, ч. 5 ст. 36 КК доцільно уточнити та замість словосполучення «протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення» використати словосполучення «протиправного вторгнення у житло чи інше приміщення, поєданого із насильством, яке є небезпечним для життя чи здоров'я особи [11, с. 141]. Повністю сприйняти висловлені вище пропозиції науковця не вбачається можливим. Адаже конкретизація насильства, як це пропонує І. В. Козич, зумовить обмежене застосування ч. 5 ст. 36 КК.

Вважаємо за доцільне передбачити підставою безмежної необхідної оборони не лише вторгнення у житло чи інше приміщення, а й будь-яке інше володіння особи. Окрім того, доцільним вбачається розширення аналізованої підстави безмежної необхідної оборони вказівкою на суспільно небезпечне посягання у вигляді вторгнення у нічний час або з пошкодженням перешкод доступу до житла або іншого володіння особи [12, с. 74].

Окрім того, розробники законопроекту цю підставу безмежного правомірного захисту змінили в частині пред-

мета вторгнення, вказавши, що правомірним вважається застосування будь-яких засобів незалежно від тяжкості спричиненої шкоди у разі припинення вторгнення в інше володіння особи, а не в інше приміщення, як це має місце в чинному КК. Позитивно оцінюючи саме такий спосіб використання вказівки на інше володіння особи, зауважимо, що відповідна пропозиція стосується як технічного, так і змістовного аспектів. Адаже спрямована як на досягнення єдності термінології кримінального законодавства України, так і на закріплення правових механізмів кримінально-правового захисту не будь-якого приміщення, що обмежене за своїми параметрами, а володіння особи (більш широке поняття). Згідно з ч. 2 ст. 233 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) під іншим володінням особи розуміються транспортний засіб, земельна ділянка, гараж, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи.

Ураховуючи положення ст. 30 Конституції України, яка гарантує кожному недоторканність житла, тобто встановлює що не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду, а також що в невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку, а також з огляду на положення ст. 162 КК і п. 6 ч. 1 ст. 7, статей 13, 233 КПК, підтримуємо підхід розробників проекту КК, які замінили словосполучення «інше приміщення» на термінологічний зворот «інше володіння».

У проекті КК пропонується також передбачити четверту підставу необмеженої необхідної оборони, який полягає у можливості *застосовувати будь-які засоби для оборони від звалтування незалежно від спричиненої шкоди гвалтівнику*. Схожа пропозиція висловлювалася нами раніше. Аналіз матеріалів судової практики вказують на те, що суди часто не застосовують норму про необхідну оборону при посяганні на статеву свободу жінки, і жертва звалтування притягається до кримінальної відповідальності за перевищення меж необхідної оборони або й за умисне спричинення тяжкої шкоди здоров'ю. При цьому суди зазвичай у таких випадках, коли потерпілою особою яка зазнала статевої агресії з боку іншої особи (зазвичай йдеться про поведінку жінки, яка для уникнення насильницького статевого акту заподіює тяжку шкоду здоров'ю гвалтівника або й навіть смерть), навіть не розглядають питання про можливість звільнення такої особи, яка оборонялася, від кримінальної відповідальності у зв'язку з наявністю в її діях стану необхідної оборони. Водночас, на нашу думку, «у разі заподіяння жінкою, яка захищається від звалтування, тяжкої шкоди гвалтівнику, не можна розглядати як такі, що вчинені з перевищенням меж необхідної оборони, якщо заподіяна нею шкода виявилася більшою, ніж шкода попереджена, а ніж та, якої було б достатньо для попередження нападу, якщо при цьому не було допущено явної невідповідності захисту характеру і небезпеці посягання. Крім того, слід враховувати і особливий стан жінки, яка обороняється, в момент звалтування – переляк, страх, розгубленість, безпорадність тощо». Тому у своїй монографії ми дійшли висновку, що жінка, яка захищається від нападу гвалтівника, справді захищатися будь-якими засобами і спричинити тяжку шкоду особі, яка посягає на її статеву свободу, честь і гідність та запропонували доповнити ч. 5 ст. 36 КК, що «не є перевищенням меж необхідної оборони застосування зброї чи якихось інших засобів чи предметів, незалежно від тяжкості наслідків, для захисту від нападу, поєдна-

ного з посяганням на здоров'я, статеву свободу чи статеву недоторканість особи» [13, С. 189–191].

Тобто, наш попередній підхід до необхідності вдосконалення ч. 5 ст. 36 КК містив більш широкий погляд на перелік тих злочинів, щодо захисту від яких можлива необхідна оборона з огляду на умови, передбачені у ч. 5 ст. 36 цього Кодексу (злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи) порівняно з проектом КК (згвалтування).

Водночас наш попередній варіант пропозиції щодо вдосконалення ч. 5 ст. 36 КК слід доповнити з огляду на зміну вектору кримінально-правової політики стосовно реагування на вчинення кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи [14]. До статевих кримінальних правопорушень на сьогодні віднесено: згвалтування – (ст. 152 КК), сексуальне насильство (ст. 153 КК), примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 154 КК), вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку (ст. 155 КК) розбещення неповнолітніх (ст. 156 КК), домагання дитини для сексуальних цілей – (ст. 156-1 КК).

Ураховуючи ступінь суспільної небезпеки вказаних статевих кримінальних правопорушень, було б неправильним обмежувати підставою безмежної необхідної оборони виключно встановленням можливості захищатися всіма можливими засобами та незалежно від спричинених наслідків виключно від згвалтування. Адже у цьому разі фактично ігноруються такі природні праві людини, як право на статево свободу та статево недоторканість та право на необхідну оборону. Вказані права є природніми з огляду, зокрема, на те, що вони належать кожній особі з моменту народження та не допускають жодних винятків залежно від певних особливостей людини, наприклад, залежно від статі, віку. Підхід, запропонований авторами проєкту КК, обмежує вказані вище природні права людини. Незрозумілим, наприклад, залишається, чому не належить до випадку безмежної необхідної оборони

захист особи від сексуального насильства (ст. 153 КК) чи, скажімо, вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку (ст. 155 КК).

Водночас було б неправильним всі випадки «статевих кримінальних правопорушень» відносити до підстави для безмежної необхідної оборони (ч. 5 ст. 36 КК), оскільки не всі їхні прояви є однаково суспільно небезпечними. Окрім того, як вже зазначалося вище, у ч. 5 ст. 36 КК законодавець на сьогодні, як, до слова, і в проєкті цього Кодексу, передбачив можливість безмежного захисту від таких посягань, що вчиняються із застосуванням насильства або групою осіб / декількома особами або озброєною особою, або з метою захисту від вторгнення свого житла або іншого приміщення / іншого володіння. При цьому, як вже зазначалося раніше, насильство є іманентною властивістю всіх цих спеціальних випадків. Оскільки у разі вчинення «статевих кримінальних правопорушень» озброєною особою або групою осіб, безмежний захист від таких посягань сам по собі вже буде оцінюватися крізь призму ч. 5 ст. 36 КК, вважаємо за доцільне під час доповнення цієї частини вказівкою на «статеві кримінальні правопорушення» обмежити її уточненням на застосування насильства до особи, яка захищатиметься від протиправних дій. Така вказівка, на нашу думку, забезпечить однаковий підхід до правового регулювання випадків безмежної необхідної оборони, які, повторимося, характеризуються спільною ознакою – застосуванням насильства.

Отже, здійснений аналіз ч. 5 ст. 36 КК, в якій передбачаються підстави безмежної необхідної оборони, а також відповідних положень проєкту цього Кодексу вказують на те, що окремі з них доцільно вдосконалити. Зокрема, передбачивши можливість необмеженого захисту від вторгнення в інше володіння особи. Також обґрунтовано доцільність доповнення підстав безмежної необхідної оборони вказівкою на захист на від посягання на статево свободу та статево недоторканість особи, поєднаного із застосуванням насильства.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Проєкт Кримінального кодексу України (контрольний пакет станом на 22.05.2023). URL: <https://cutt.ly/5wwt1LkC> (дата відвідув. 24.07.2023)..
2. Орловський Б. М. Теоретичні і практичні основи кримінально-правового регулювання обставин, що виключають злочинність діяння при захисті від суспільно небезпечного посягання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08; Одеський нац. ун-т ім. І. І. Мечнікова. Одеса, 2013. 211 с.
3. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина: підручн. для студ. вищ. навч. закладів. Київ: Атіка, 2004. 488 с.
4. Про судову практику у справах про злочини проти власності: постанова Пленуму Верховного Суду України № 10 від 06.11.2009. URL: <https://cutt.ly/9wpZhTt1> (дата відвідув. 24.07.2023).
5. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями: постанова Пленуму Верховного Суду України № 13 від 23.12.2005. URL: <https://cutt.ly/jwpZhDRN> (дата відвідув. 24.07.2023).
6. Храмцов О. М. «Напад» як вид насильницьких дій (проблеми кримінально-правової оцінки). *Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія «ПРАВО»*. 2026. Вип. 22. С. 152–155).
7. Робак В.А. Озброєність як ознака деяких складів злочинів за кримінальним законодавством України. *Право і безпека*. 2009. С. 115–117.
8. Вознюк А. А., Арешонков В. В. Озброєність банди: кримінально-правові та криміналістичні проблеми. *Криміналістичний вісник*. № 1 (19), 2013. С. 15–20.
9. Вдиратися. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980): в 11 т. Т. 1, 1970. С. 311. URL: <https://cutt.ly/vwpZjkBE> (дата відвідув. 24.07.2023).
10. Присяжнюк І. І. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканості житла або іншого володіння особи в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2010. 230 с.
11. Козич І.В. Кримінально-правова політика у сфері протидії злочинам, що вчиняються із застосуванням насильства: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 ; Львів держ. ун-т внутр. справ. Львів, 2012. 214 с.
12. Андрусак Г. М. Правові позиції Верховного Суду щодо застосування частини п'ятої статті 36 Кримінального кодексу України. *Нове українське право*. 2022. № 4. С. 69–75.
13. Кваша О. О., Андрусак Г. М. Необхідна оборона (захист від посягання на статево свободу та статево недоторканість особи): монограф. Київ: Видавн. дім «АртЕК», 2016. 264 с.
14. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 06.12.2017 № 2227-VIII. URL: <http://surl.li/hsvg> (дата відвідув. 24.07.2023).